

Nepřekažení a neoznámení trestného činu jako formy trestné součinnosti

Failura to Prevent and Report Crime as a Form of Criminal Cooperation

Miroslav Mitlöhner¹, Filozofická fakulta UHK, Hradec Králové

Abstrakt

Smyslem příspěvku je důrazné upozornění na trestně právní důsledky, které hrozí tomu, kdo se v konkrétní situaci zachová v rozporu s ustanoveními § 367, 368 trestního zákona. Současně se podává výklad těchto ustanovení s ohledem na určitá specifika práce s osobami se speciálními potřebami.

Klíčová slova

trestně právní odpovědnost, trestný čin, pachatel trestného činu, formy trestné součinnosti

Abstract

The purpose of the article is a strong warning of the criminal consequences that threatens who behaves in a particular situation in violation of the provisions of § 367, 368 of the Criminal Code. At the same time, their interpretation is given with regard to work with people with special needs.

Keywords

criminal liability, criminal offense, offender of a criminal offense, forms of criminal cooperation

Úvod

Smyslem příspěvku je důrazné upozornění na trestně právní důsledky, které hrozí tomu, kdo se v konkrétní situaci zachová v rozporu s ustanoveními §§ 367, 368 trestního zákona. Současně se podává výklad těchto ustanovení s ohledem na určitá specifika práce s osobami se speciálními potřebami.

Z některých průzkumů realizovaných v souvislosti s tvorbou závěrečných prací na Ústavu sociální práce Filozofické fakulty UHK vyplynul vcelku konstantní závěr, že „úroveň právního vědomí sociálních pracovníků se tak nezdá být špatná, ale ani obzvláště dobrá. Nejedná se tedy o ideální stav, a proto je žádoucí usilovat o její zvýšení. V první řadě by měly být sociálním pracovníkům nabídnuty vzdělávací přednášky, prostřednictvím kterých by jim bylo přiblíženo, jak právní normy aplikovat v praxi. Je však důležité, aby se sociální pracovníci podíleli na zvýšení své úrovně právního vzdělání (alespoň v sociální oblasti) také z vlastní iniciativy, například formou samostudia. Rovněž je potřeba, aby si uvědomili, že právní normu musí dodržovat, i když podle nich poškozují zájmy klienta“ (Vavřenová. 2019).

Současný stav poznání

Stává se tedy, že sociální pracovník či sociální pracovnice, pokud se v souvislosti s prací s klientem dozví relevantní informaci o připravovaném, páchaném nebo již spáchaném trestném činu, si tuto informaci ponechá pro sebe a ignoruje ustanovení § 367, 368 tr. zák.

Budiž řečeno, že toto nekonání není motivováno laxním přístupem či nezájmem si přidělat práci navíc, ale spíše jakousi solidaritou s klientem, případně jeho užší či širší rodinou.

¹ Kontaktní osoba: miroslav.mitlohner@seznam.cz

Nebudu pro krátkost času, který je tomuto sdělení vymezen, hodnotit takovýto přístup z hlediska úrovně právního vědomí pracovníka a omezím se proto jen na čistě hmotně právní problematiku upravenou v trestním zákoníku.

Každý trestný čin má svoje místo v systematicke trestního zákona, které je dáno druhovým objektem skutkové podstaty. To platí samozřejmě i u obou trestných činů, o kterých je řeč.

Podle Vantucha (2011) je objektem trestného činu nepřekážení trestného činu (§ 367 tr. zák.) zájem společnosti zabránit páchání nejzávažnějších trestných činů a jejich následkům, a objektem trestného činu neoznámení trestného činu je zájem společnosti na boji s nejzávažnější kriminalitou odhalováním a postihem nejzávažnějších trestných činů a jejich pachatelů.

Závažnost trestných činů nepřekážení trestného činu a neoznámení trestného činu vyplývá z jejich zařazení v trestním zákoně mezi některé další formy trestné součinnosti jako je podněcování k trestnému činu (§ 364), schvalování trestného činu (§ 365) a nadřzování (§ 366). Zatímco u trestné právní odpovědnosti a postihu pachatelů těchto trestných činů nejsou žádné pochybnosti, u nepřekážení (§ 367) a neoznámení (§ 368) trestného činu přetrvává názorová nejednotnost mezi právníky na jedné straně a zejména lékaři a sociálními pracovníky na straně druhé. Z některých výzkumů vyplynulo, že příčina spočívá jednak v nízké úrovni právního vědomí a jednak v jakési kvazi solidaritě s pachatelem.

Podle *Slovníku spisovného jazyka českého* (1989) součinnost znamená spolupráci. Součinit je totéž jako současně působit, spolupracovat, spolupůsobit. V součinnosti znamená účast při společné činnosti či ve spolupráci. Zařazení nepřekážení a neoznámení trestného činu mezi formy trestné součinnosti tak vlastně staví tato jednání na úroveň jednání přímého pachatele. To si ten, kdo má povinnost překazit nebo oznámit trestný čin málokdy vůbec uvědomuje.

Objektivní stránka nepřekážení trestného činu (§ 367) spočívá v tom, že se pachatel hodnověrně dozvěděl o přípravě nebo páchání zde taxativně uvedených závažných trestných činů, a tuto činnost nepřekazí.

Povinnost překazit trestný čin má každý. Není však trestným ten, kdo nemohl trestný čin překazit bez značných nesnází nebo aniž by sebe nebo osobu blízkou uvedl v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání.

Překážení trestného činu musí být realizováno efektivně a takovým způsobem, aby pachatel upustil od zamýšleného trestného činu nebo jeho dokonání (kupříkladu okamžitou hospitalizací v příslušném zdravotnickém zařízení). Překazit trestný čin lze též včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Voják může místo toho učinit oznámení veliteli nebo náčelníkovi.

Tato povinnost se týká například trestných činů týrání svěřené osoby podle § 198, znásilnění podle § 185 a pohlavního zneužívání podle § 187 trestního zákoníku. Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Voják může toto oznámení učinit rovněž nadřízenému. Po subjektivní stránce se vyžaduje úmysl.

Objektivní stránka neoznámení trestného činu (§ 368) spočívá v neoznámení spáchaných, zde taxativně uvedených závažných trestných činů, o jejichž spáchání se pachatel hodnověrným způsobem dozvěděl, a to bez ohledu, zda znal či neznal jeho pachatele. Oznámení je třeba učinit bez prodlení.

Z hlediska objektivní stránky se předpokládá neoznámení trestného činu, o němž se pachatel dozví po jeho spáchání. Jestliže by šlo o trestný čin, který nebyl ještě dokončen, přichází v úvahu trestný čin nepřekážení trestného činu podle § 367.

Povinnost oznámit již spáchaný trestný čin se mimo jiné (například vraždy, těžkého ublížení na zdraví a dalších) týká i trestného činu zneužití dítěte k výrobě pornografie podle § 193 a trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198.

Oznamovací povinnost nemá jednak advokát nebo advokátní koncipient, který se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie nebo právní praxe a jednak duchovní registrované církve a náboženské společnosti s oprávněním k výkonu zvláštních práv, dozví-li se o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo v souvislosti s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství.

Sociální pracovník, speciální pedagog a vůbec prakticky kdokoli se může v kontaktu s klientem dostat do situace, kdy se od něho, případně z jiných zdrojů dozví o připravované, páchané nebo již spáchané trestné činnosti ať již klientem nebo někým jiným a dostává se tak do složité situace, jak dále postupovat.

Na jedné straně důvěra klienta a určitá etická hlediska, na druhé straně existující reálné nebezpečí trestního postihu pro toho, kdo nebude postupovat tak, jak zcela nekompromisně a pregnantně stanoví trestní zákon.

V této souvislosti je třeba připomenout vyloučení trestní odpovědnosti za oba tyto trestné činy u právnických osob, zatímco kupříkladu u trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti podle Hlavy III s výjimkou trestného činu soulože mezi příbuznými podle § 188, kde je naopak jejich trestní odpovědnost dána. Viz blíže § 7 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Jen opravdu zcela zdánlivě se může každý občan či obyvatel České republiky, sociálního či pedagogického pracovníka nevyjímaje, dostat do jakéhosi dilematu, zda v této situaci konat a učinit příslušné oznámení nebo nekonat a zvolit mlčení o získaném poznatku.

Rozhodne-li se nekonat a mlčet, je zcela lhostejno jakými úvahami si sám před sebou svůj postup zdůvodní. Rozhodující je fakt, že nekonal, ač konat měl, že mlčel, ač mlčet neměl, protože mu zákon nekonat a mlčet nedovoluje. Ba dokonce mu ukládá nemlčet, ale konat způsobem zcela jednoznačně stanoveným v trestním zákoně.

Jakým způsobem konkrétně překazit trestný čin bude tedy především záležet na okolnostech, které přípravu nebo páchaní trestného činu provázejí, na osobě pachatele a jeho pohnutce či motivu, sociálním prostředí, způsobu uvažovaného spáchání trestného činu a na celé řadě dalších podmínek a hledisek.

Povinnost překazit trestný čin nezná žádnou výjimku na rozdíl od neoznámení již spáchaného trestného činu. Povinnost překazit připravovaný nebo páchaný trestný čin je dána skutečností, že jde o takové stadium skutku pachatele, ve kterém lze ještě škodlivý následek trestného činu odvrátit nebo ho alespoň zmírnit.

Výrazně odlišná je právní situace u neoznámení trestného činu podle § 368 tr. zákoníku, kdy je postihováno jednání toho, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný spáchal některý ze zde taxativně vypočtených trestných činů. Oznámení je třeba učinit bez prodlení. Povinnost oznámit (již spáchaný) trestný čin nezávisí na tom, zda ten, kdo se o jeho spáchání hodnověrným způsobem dozvěděl, zná či nezná jeho pachatele.

Kromě advokáta, jeho zaměstnanec, který se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie nebo právní praxe a duchovního registrované církve a náboženské společnosti s oprávněním k výkonu zvláštních práv, dozví-li se o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo v souvislosti s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství není nikdo jiný z titulu své činnosti, povolání, zaměstnání nebo funkce oznamovací povinnosti zbaven, tedy ani sociální pracovník či někdo, kdo pracuje v oblasti inkluze osob se speciálními potřebami. To platí i v případech, kdy se jinak uplatňuje státem uznaná povinnost mlčenlivosti.

„Povinnost oznámit trestný čin uvedený v § 368 odst. 1 tr. zák. nastupuje nejen tehdy, když se oznamovatel doví o trestném činu a zná jeho pachatele, nýbrž i za situace, kdy se oznamovatel dozví o spáchaném trestném činu, ale nezná jeho pachatele.“ (Vantuch, 2011, s. 1269). K tomu bych jen dodal, že oznamovací povinnost se *de facto* vztahuje na skutek, a nikoliv na kvalifikaci skutku, protože v době jeho spáchání ještě nemusí být zřejmé, že pachatel skutku naplnil všechny znaky skutkové podstaty trestného činu (kupř. pachatel je trestně neodpovědný). Neoznámení trestného činu je úmyslný trestný čin a úmysl pachatele spočívá ve vědomém neoznámení trestného činu. Může být obtížné dokázat, že pachatel věděl, že se dozvěděl právě o takovém trestném činu, u kterého existuje oznamovací povinnost.

Kazuistika I.

Klient uvedl, že po studentkách „chtěl jejich fotky za 1“. Mělo se jednat o fotografie jejich nahých těl. Nevíme ovšem, zdali charakter těchto fotografií byl pornografický nebo erotický. Pokud byl pornografický, tak okamžikem jejich převzetí „přechovával fotografické dílo, které zobrazuje dítě“ (do 18 let - viz § 126 tr. zák.). Tím spáchal trestný čin Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií podle § 192 odst. 1 tr. zák.

Tento trestný čin není uveden v ustanovení § 368 tr. zák. čili jinými slovy řečeno na toto jednání pachatele se oznamovací povinnost nevztahuje. To vše za předpokladu, že dotyčné slečny měly své pornografické fotografie zhotovené dříve, než o ně zvrhlý učitel požádal.

Pokud by fotografie teprve na jeho žádost vyrobily nebo někoho o vyrobení požádaly, bylo by jeho chování trestným činem Zneužití dítěte k výrobě pornografie podle § 193 tr. zák., na který se ustanovení § 368 tr. zák. o neoznámení trestného činu vztahuje.

Kazuistika II.

Klient vyhledával na internetu materiály s děvčaty v počáteční fázi vývoje sekundárních pohlavních znaků, které si prohlížel.

Především je nutno vzít v úvahu, že ustanovení § 192 odst. 2 tr. zák., které na posuzovanou činnost dopadá, je konstruováno velice široce, takže postih může dopadnout na nejrůznější skutky, velmi rozdílné společenské škodlivosti (§ 12 odst. 2 tr. zák.).

Základní skutková podstata (§ 192 odst. 1 tr. zák.) dopadá na toho, kdo přechovává fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě... Podle ustanovení § 192 odst. 2 tr. zák. bude potrestán ten, kdo prostřednictvím informační nebo komunikační technologie získá přístup k dětské pornografii. Tedy *expressis verbis* kdo hledá a najde dětskou pornografii na internetu, získá přístup k dětské pornografii.

Po formální stránce je tedy jednáním klienta skutková podstata trestného činu podle § 192 odst. 1, 2 tr. zák. naplněna. Protože trestný čin výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií není uvedený v § 368 tr. zák. jeho neoznámení není trestným činem.

Judikatura je skoupá a já osobně si kladu otázku nad pojmem „získá přístup“. Ad absurdum: získat přístup může ten, kdo se dozví, na jaké adrese tyto materiály najde, anebo je přístup získaný až tím posledním kliknutím?

Posouzení okolností, za kterých byl skutek spáchán včetně věrohodnosti zdroje je výlučnou záležitostí orgánů činných v trestním řízení.

„Odstavec 3 v § 368 trestního zákoníku zmiňuje výjimky z oznamovací povinnosti pro advokáty a jejich zaměstnance, pokud se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie, a pro duchovní při výkonu zpovědního tajemství. Velmi tenká hranice mezi profesí advokáta či duchovního v porovnání s profesí psychiatra, který se od svého pacienta dozví o některém z taxativně vymezených trestných činů včetně těch, které vůbec nesouvisejí s poskytováním zdravotní péče. Ačkoliv zde může být zásadním způsobem narušena důvěra pacienta k lékaři podobná vztahu mezi klientem a advokátem či věřícím k duchovnímu při výkonu zpovědního tajemství, není tento vztah zahrnut do výjimek z oznamovací povinnosti.“ (Šustek a kol. 2016, s. 152)

Jakékoliv rozšíření tohoto ustanovení nebo analogie na jiné profese je vyloučená.

Překazit nebo oznámit trestné činy uvedené v § 367, 368 tr. zákoníku nemusí ten, kdo by tím způsobil sobě nebo osobám blízkým nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jinou závažnou újmu nebo trestní stihání.

Nicméně uvedení osoby blízké v nebezpečí trestního stihání nezbavuje pachatele nepřekažení trestného činu povinnosti oznámit zvláště závažné trestné činy taxativně vypočtené v § 367 odst. 2 tr. zák.

„Z hlediska objektivní stránky se předpokládá neoznámení trestného činu, o němž se pachatel dozví po jeho spáchání. Jestliže by šlo o trestný čin, který nebyl ještě dokončen a nachází se tedy ve stadiu trestné přípravy nebo pokusu, přichází v úvahu kvalifikace jako nepřekažení trestného činu (argumentace „páchá“) podle § 367 tr. zák.“ (Mittlöhner, 2008, s. 15)

Závěr

Trestné činy nepřekažení trestného činu (§ 367) a neoznámení trestného činu (§ 368) jsou s ohledem na svůj obecný objekt zařazeny do Hlavy X Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných a v jejím rámci mezi některé další formy trestné součinnosti. I když se v obou případech jedná podle § 14 tr. zák. o přečiny, nejsou svým charakterem bezvýznamné, ale naopak vyžadují pozornost jak z hlediska jednání svých potencionálních pachatelů, tak z hlediska orgánů činných v trestním řízení.

Dokazování jejich spáchání může být s ohledem na jejich specifika obtížné zejména s ohledem na subjektivní stránku a vyžaduje maximálně profesionální přístup ze strany orgánů trestního řízení.

Literatura

Mitlöhner, M. (2008). *Právo v pedagogickém prostředí*. Gaudeamus.

Slovník spisovného jazyka českého (2. vydání). (1989). Academia.

Šustek, P., Holčapek, T., & kol. (2016). *Zdravotnické právo*. Wolters Kluwer.

Vantuch, P. (2011). *Trestní zákoník s komentářem*. ANAG.

Vavřenová, S. (2019). Úroveň právního vědomí v oblasti sociální práce, diplomová práce. Ústav sociální práce FF UHK Hradec Králové.

Informace o autorech

JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Ústav sociální práce, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové

Email: miroslav.mitlohner@seznam.cz